

การสืบทอดสายใย สำนึกความเป็นคนจีน ที่ฝังใจลูกหลานรุ่นหลังไว้กับรากเหง้าบรรพบุรุษ

The Consciousness of The Chinese Descendant's Inheritance to The Antecedent's Roots

Received : 14 July 2024

Revised : 13 August 2024

Accepted : 26 August 2024

อาภาพรรณ ปลั่งสิริสุนทร ¹

Arpapun Plungsirisoon ¹

¹ สาขาวิชาเทคโนโลยีทางธุรกิจดิจิทัล คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ อีเมล : arpapun.plu@rmutr.ac.th

¹ Department of Digital Business Technology, Faculty of Business Administration, University of Technology Rattanakosin
E-mail : arpapun.plu@rmutr.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเกี่ยวกับการสืบทอดอัตลักษณ์ผ่านการปฏิบัติประเพณีพิธีกรรมของชาวไทย-จีนอันเป็นวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า โดยศึกษาประวัติศาสตร์ของบรรพบุรุษที่อพยพจากจีนแผ่นดินใหญ่มายังประเทศไทยในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึง 20 ผู้อพยพเหล่านี้ต้องเผชิญกับความท้าทายอย่างมากในการอยู่รอด รวมถึงนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งควบคุมลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งนำไปสู่การกดขี่ทางการเมืองและการถูกเลือกปฏิบัติจากประชากรไทย แม้กระนั้นชาวจีนอพยพมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจภายในประเทศไทยโดยการก่อตั้งธุรกิจและกลายเป็นผู้เล่นหลักในด้านการค้าและพาณิชย์

อย่างไรก็ตาม นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์และอคติของสังคมทำให้ผู้อพยพชาวจีนหลายคนต้องถูกกลืนกลายเข้ากับสังคมไทย ผ่านการแต่งงานข้ามเชื้อชาติกับชาวไทย และการเปลี่ยนแปลงชื่อ-นามสกุลไทย ส่งผลให้เกิดวิกฤติอัตลักษณ์จีนที่เลื่อนกลางลงในลูกหลานรุ่นหลัง แม้จะมีความท้าทายเหล่านี้ ชุมชนไทย-จีนยังคงพยายามสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอาไว้และสร้างเศรษฐกิจจากประเพณี

ปัจจุบัน ท่ามกลางโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ความเป็นจีนในกลุ่มลูกหลานรุ่นใหม่ดูเหมือนจะเลื่อนกลางลง ความสนใจในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเริ่มลดลงและอาจไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตยุคปัจจุบัน ทั้งความเชื่อเรื่องโลภวิญญานการตั้งแท่นบูชาภายในบ้าน ความซับซ้อนของเครื่องเซ่นไหว้จีน บทความนี้สำรวจการเปลี่ยนแปลงของการปฏิบัติพิธีกรรมไทย-จีนจากวิธีการดั้งเดิมไปสู่รูปแบบที่มีการปรับเปลี่ยน โดยวิเคราะห์จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สมมติฐานของการวิจัยคือการรักษาและปฏิบัติพิธีกรรมดั้งเดิมมีความสำคัญต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะสำหรับชุมชนชาวจีนในไทย ลูกหลานไทย-จีนตระหนักว่าความเป็นคนจีนเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับรากเหง้าของบรรพบุรุษ สายสัมพันธ์นี้ส่งเสริมความซาบซึ้งในการปฏิบัติประเพณีจีน ซึ่งมีความสำคัญต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของพวกเขา ท่ามกลางสังคมที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว ประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิมจะยังคงรักษาคุณค่าและจิตวิญญาณให้สืบทอดต่อไปในอนาคตได้อย่างไร หากไม่สามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลและการสื่อสารด้วยภาพมัลติมีเดียเข้ามาประกอบที่อาจมีส่วนช่วยในการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมให้เข้ากับยุคสมัยในหมู่คนรุ่นใหม่ต่อไป

คำสำคัญ : ไทย-จีน, วิถีชีวิตลักษณะ, การสืบทอด, พิธีกรรมดั้งเดิม, เครื่องเซ่นไหว้จีน, การอพยพของชาวจีน, การต่อต้านคอมมิวนิสต์, การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ, รากเหง้าบรรพบุรุษ, ความสัมพันธ์ในครอบครัว, เทคโนโลยีดิจิทัล, มัลติมีเดีย

Abstract

This article is part of a research project on the transmission of identity through the practice of traditional rituals among Thai-Chinese, a culture rich in heritage. It examines the history of ancestors who migrated from mainland China to Thailand during the 18th to 20th centuries. These immigrants faced significant challenges in their struggle for survival, including government policies aimed at controlling communism, which led to political oppression and discrimination from the Thai population. Despite these difficulties, Chinese immigrants played an important role in driving Thailand's economy by establishing businesses and becoming key players in trade and commerce.

However, anti-communist policies and societal prejudices forced many Chinese immigrants to assimilate into Thai society through intermarriage with Thais and the adoption of Thai names and surnames, resulting in a crisis of Chinese identity that has diminished in subsequent generations. Despite these challenges, the Thai-Chinese community has continued to strive to preserve their cultural heritage and build an economy based on tradition. In contemporary times, the world is rapidly changing, and the Chinese identity among younger generations seems to be fading. Interest in traditional rituals is diminishing and may not align with modern lifestyles. Practices such as ancestor worship, setting up altars at home, and the complexities of Chinese offerings are becoming less prevalent. This article explores the transformation of Thai-Chinese ritual practices from traditional methods to adapted forms by analyzing historical records, documents, and related research. The research hypothesis posits that preserving and practicing traditional rituals is crucial for strengthening family bonds and creating a unique identity for the Chinese community

in Thailand. Thai-Chinese descendants recognize that their Chinese heritage is deeply connected to their ancestral roots. This connection fosters an appreciation for practicing Chinese traditions, vital for preserving their cultural heritage. Amidst a rapidly evolving society, how can traditional rituals retain their value and spirit for future generations? If these practices cannot adapt to the modern era, leveraging digital technology and multimedia communication might help sustain and modernize cultural heritage for the younger generation.

Keyword : Thai-Chinese, identity crisis, inheritance, traditional rituals, Chinese offerings, Chinese immigration, anti-communism, economic participation, ancestral roots, family relations, digital technology, multimedia

บทนำ

ปัจจุบันโลกาภิวัตน์ได้ละลายความแตกต่างของชนชาติและโอบรับความหลากหลายให้เป็นพลังขับเคลื่อนสังคม คนรุ่นใหม่เปิดรับความเป็นพลเมืองโลก ก้าวข้ามพรมแดนความแตกต่างทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา เพศ ชนชั้น ฯลฯ นอกจากนี้ ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีดิจิทัลยังส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรม วิถีชีวิต ค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อ และความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม ประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมในหลาย ๆ วัฒนธรรมถูกมองเป็นเรื่องโบราณ ล้าหลังคร่ำครึ ขาดผู้สืบทอดและกำลังพร่าเลือนไปในกระแสการพัฒนาไปสู่อนาคตอย่างรวดเร็ว

วัฒนธรรมและประเพณีจึงมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ในสมัยโบราณประเพณีต่าง ๆ เป็นพิธีกรรมบูชาเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามฤดูกาล ด้วยสังคมโบราณเป็นสังคมกสิกรรมอาศัยธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศเป็นสำคัญ จึงมีความเชื่อว่าฤดูกาลและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ นั้นเกิดขึ้นด้วยพละนาฏภาพของเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การประกอบพิธีกรรมเช่นสรวงบูชาจึงทำขึ้นเพื่อแสดงความเคารพยำเกรงและเพื่อขอพรให้เทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์อำนวยการช่วยในการเพาะปลูกให้ได้ผลดี อุดมสมบูรณ์ ชีวิตรุ่งเรือง เนื่องจากเงินเป็นอาณาจักรที่กว้างใหญ่ มีชนเผ่าหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้พิธีกรรมประเพณีนั้นมีย่อยแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น จนเมื่อสังคมพัฒนาเข้าสู่ยุคอาณาจักรตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นเป็นต้นมา พิธีกรรมเช่นสรวงบูชาถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองเชื่อมร้อยประชาชนเข้ากับอำนาจรัฐ สร้างเอกภาพให้กับอาณาจักร โดยมีหลักปฏิบัติตามความเชื่อในลัทธิเต๋า ปรัชญาขงจื้อ และศาสนาพุทธมหายาน

ด้วยส่วนผสมของความเชื่อหลักทั้งสามนี้ ได้แปรเปลี่ยนพิธีกรรมเช่นสรวงที่เคร่งขรึมศักดิ์สิทธิ์ บูชาธรรมชาติเป็นหลัก กลายมาเป็นพิธีกรรมเฉลิมฉลองสนุกสนาน ให้ความสำคัญแก่การบูชาบรรพบุรุษ มีการสวดแทรกตำนาน และการรำลึกถึงวีรบุรุษของชาติ สร้างความรู้สึกร่วมในการสืบทอดคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชนชาติให้แก่ประชาชน โดยมีการรวบรวมเป็นระเบียบแบบแผนตามปฏิทินจันทรคติของจีน ทุกเทศกาลมีข้อกำหนดวันและกิจกรรมในเทศกาลประจำปี ได้แก่ เทศกาลตงจื่อ (ตรุษจีน) เทศกาลจงหยวน (สารทจีน) เทศกาลชิงหมิง (เซ็งเม้ง) เทศกาลตวนอู๋ (เทศกาลเรือมังกร) หยวนเซียว ซึ่งในทุก ๆ เทศกาลนั้นมียกกิจกรรมประเพณีแตกต่างกันไป แต่สิ่งสำคัญที่ทุกเทศกาลมีเหมือนกันคือพิธีกรรมเช่นไหว้เทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบูชาบรรพบุรุษ เครื่องเช่นไหว้ในแต่ละเทศกาลประกอบด้วยเครื่องต้ม อาหาร ธัญพืช เนื้อสัตว์ และขนมหลากหลายชนิดตามแต่ท้องถิ่นและฤดูกาล เครื่องเช่นไหว้ที่ขาดไปไม่ได้เลยในทุกพิธีกรรมก็คือเครื่องกระต่าย เป็นของสำคัญในพิธีเช่นไหว้ทุก

ประเภท เครื่องกระดาดจะถูกเผาเพื่อเป็นสื่อกลางในการสื่อสารความเคารพ ความกตัญญู การขอพรไปถึงเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษ เครื่องกระดาด เช่นไห้วทุกชนิดที่มีมาดั้งเดิมจากในยุคโบราณที่นิยมฝังของใช้ เงินตรา ทรัพย์สินสมบัติ สัตว์เลี้ยงและข้าทาสบริวารไปพร้อมกับผู้ตาย จากหลักฐานการขุดค้นพบหลุมศพโบราณของกษัตริย์ราชวงศ์ซาง ต่อมาจึงเปลี่ยนมาใช้หุ่นจำลองแทน เช่นหลักฐานการขุดค้นพบกองทัพหุ่นดินเผาใต้ดินในสุสานจินซีของเต๋ ต่อมาในสมัยราชวงศ์ถังได้มีการพัฒนาวิธีผลิตกระดาดจนเป็นที่แพร่หลาย จึงมีการประดิษฐ์เครื่องกระดาดเช่น แทนการฝังของใช้และเงินตราจริง เครื่องกระดาดจะถูกเผาเพื่อเป็นสื่อกลางในการสื่อสารความเคารพ ความกตัญญู การขอพร ส่งไปถึงเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษ (สิกขโกศล, 2557)

ในช่วงศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงเวลาที่เกิดความเปลี่ยนแปลงมากมาย ในประเทศจีนทั้งปัญหาความอดอยาก สถานการณ์การเมืองที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง และภาวะสงครามกับชาติตะวันตก ไปจนถึง การเกิดขึ้นของสงครามโลกครั้งที่ 1 และ ครั้งที่ 2 ทำให้เกิดการอพยพครั้งใหญ่ ประชาชนชาวจีนหลังไหลโยกย้ายออกจากแผ่นดินใหญ่ไปยังดินแดนต่าง ๆ จนเกิดเป็นชุมชนชาวจีนโพ้นทะเล (Chinese diaspora) ในหัวเมืองต่าง ๆ ทั่วโลก (Guotu, 2021) โดยปัจจุบันมีชาวจีนโพ้นทะเลมากกว่า 10.7 ล้านคน หรือประมาณ 60 ล้านคน หากนับรวมลูกหลานที่เกิดนอกแผ่นดินจีน ตามข้อมูลขององค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (Migration, 2020)

ประเทศไทยมีจำนวนชาวไทยเชื้อสายจีนโดยประมาณกว่า 9 ล้านคน คิดเป็น 14% ของประชากรทั้งหมด (West, 2009) แบ่งตามภาษาถิ่นที่ใช้ เป็น ชาวจีนแต้จิ๋ว 56% ชาวจีนแคะ 16% ชาวจีนไหหลำ 11% ชาวจีนกวางตุ้ง 7% และชาวจีนฮกเกี้ยน 7% (Scott, 2007) ชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยยังคงยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีจีนผ่านการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ต่าง ๆ อันเป็นการแสดงความเคารพ บูชาเทพเจ้าตามลัทธิเต๋า ความศรัทธาในพุทธศาสนาเถรวาท และแสดงความกตัญญูทดแทนคุณ ต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับตามปรัชญาขงจื้อ ที่ยึดถือครอบครัวยังเป็นสถาบันสำคัญ และเป็นรากฐานของสังคม ทั้งยังมี จุดประสงค์เพื่อให้ ครอบครัวมีความเหนียวแน่น สานสัมพันธ์ต่อเนื่องกันในเครือญาติและชุมชนชาวจีนโพ้นทะเล ท่ามกลางการปรับตัวและกลืนกลายให้เข้ากับวัฒนธรรมประจำชาติของไทย

จากผลงานวิจัยเรื่อง การสืบทอดความเป็นจีน ผ่านการทำความเข้าใจ ในความหมายและสัญลักษณ์ทางศาสนาของชาวจีนสู่ลูกหลานในสังคมไทย โดย เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ ได้สรุปไว้ว่า กระบวนการสืบทอดพิธีกรรมประเพณีจีนภายในครอบครัวยังขาดแนวทางที่ชัดเจน ไม่มีรูปแบบที่ตายตัว

เป็นการบอกเล่าปากเปล่า ถึงเรื่องราวของบรรพบุรุษรุ่นก่อน อบรมสั่งสอน คติความเชื่อ ค่านิยม ตามที่รับรู้ ปฏิบัติต่อกันมา ให้ซึมซับจากปู่ตายาย จากพ่อแม่ไปสู่ลูกหลานคนรุ่นใหม่ ที่ยังขาดความรู้ที่ลึกซึ้งและมองว่า พิธีกรรม ประเพณีเงินเป็นเรื่องโบราณ มีความสลับซับซ้อน ยุ่งยากเกินกว่าจะเข้าใจ และปฏิบัติตามจนทำให้หลายสิ่งหลายอย่างถูกลดคุณค่าความสำคัญก่อให้เกิดเปลี่ยนแปลงหรือเลือนหายไป (ภัทรานุประวัติ, 2015)

ทั้งนี้ผู้วิจัยในฐานะลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีนเล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาข้างต้นและ ประารณานาที่จะสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันเป็น อัตลักษณ์และจิตวิญญาณของชาวไทยเชื้อสายจีน ไว้ให้คงอยู่ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย สังคมโลกถูกพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้าน เทคโนโลยี วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ส่งผลไปถึงการรับรู้ ค่านิยม ทศนคติ พฤติกรรม วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คน เป็นความท้าทายในการจะสืบทอดจิตวิญญาณและคุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมตามประเพณีเงินเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไป

ความเชื่อ ลัทธิ ศาสนา และพิธีกรรม ในกระบวนการประกอบสร้างสังคมมนุษย์

ความเชื่อและศาสนาเป็นส่วนสำคัญในวิวัฒนาการของมนุษยชาติ โดยมีการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาและโบราณคดีที่กล่าวว่า “ในกลุ่มสปีชีส์มนุษย์เรายู่รอดเพื่อความหมายบางอย่างที่ก่อสร้างโลกใบนี้ขึ้นโดยปราศจากความหมายอันแท้จริงภายใต้กฎแห่งกายภาพ” (Rappaport, 1999) มนุษย์ยุคแรกอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่ไม่เข้าใจ ทำให้เกิดความหวาดกลัวและต้องการรู้เรื่องราวเกี่ยวกับโลกที่อาศัยอยู่ การรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสเกี่ยวกับธรรมชาติรอบตัวส่งผลต่อการดำเนินชีวิต ความเจ็บป่วย และความตาย มนุษย์สงสัยในสิ่งที่เกิดขึ้นและพยายามทำความเข้าใจโลกรอบตัว นำไปสู่การเกิดความเชื่อในอำนาจบางอย่างที่ยิ่งใหญ่กว่าธรรมชาติ ความเชื่อและความศรัทธาเป็นประสบการณ์ทางจิตวิญญาณที่ไม่ง่ายที่จะเข้าถึง มนุษย์สร้างสรรค์พิธีกรรมและศิลปะต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อสื่อสารกับพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ (Gaer, 1963) พิธีกรรมทำให้มนุษย์เข้าถึงและเชื่อมโยงกับพลังอำนาจเหล่านี้ นำมาซึ่งความหมายและการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (The holy) และไสยศาสตร์ (The occult) ซึ่งเป็นรากฐานของลัทธิและศาสนาต่าง ๆ ที่ปรากฏในทุกวัฒนธรรม ความเชื่อและศาสนาช่วยรวมกลุ่มมนุษย์เข้าด้วยกันและเอาชนะความกลัว เป็นส่วนสำคัญในประวัติศาสตร์มนุษยชาติจนถึงปัจจุบัน (Rappaport, 1999)

ปรัชญา ศาสนา ความเชื่อ และความหมายในพิธีกรรมเซ่นไหว้ตามวัฒนธรรมจีน

ประวัติศาสตร์ความเชื่อของชาวจีนมีความยาวนานและซับซ้อน ก่อนที่จะมีการก่อตั้งราชวงศ์แรกของดินแดนที่รู้จักกันในปัจจุบันว่าประเทศจีน ประกอบไปด้วยอาณาจักรและกลุ่มชนหลายกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มมีความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างกันไป ผ่านการเปลี่ยนแปลงมาตลอดอารยธรรมกว่าห้าพันปีตามยุคสมัย ความเชื่อพื้นถิ่นผสมผสานอิทธิพลจากศาสนาและปรัชญาต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาระบบสถาบันทางสังคม การเมือง กฎหมาย ส่งผลให้วัฒนธรรม จารีต ประเพณีและพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา (สิกโกศล, 2557)

1. ความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับธรรมชาติและเทพในวัฒนธรรมจีน

มนุษย์มีความเคารพและกลัวธรรมชาติ เชื่อว่ามีเทพกำกับ เช่น ฟ้า ดิน เดือน ดาว ลม ฝน แม่น้ำ ภูเขา มีพิธีเซ่นไหว้มาแต่โบราณ มีเรื่องราวปรากฏในหนังสือยุชุนชิว (1600-1046 ก่อนคริสตกาล) และยุคจั้นกั๋ว (1046-256 ก่อนคริสตกาล) เช่น คัมภีร์อี้จิง (易经) คัมภีร์จาริตพิธีกรรมหลี่จี้ (禮記) กั๋วอี่ว (國語) วาเชจากแคว้นต่าง ๆ และพงศาวดารจั่วจ้วน (左传年譜) ที่ถูกเล่าขานสืบต่อมาถึงปัจจุบัน เช่น ฟานกู่ (盤古) เทพผู้ก่อกำเนิดโลก (Hamilton, 2022) เจ็กเซียนฮ่องเต้ (玉皇上帝) เทพเจ้าหยกจักรพรรดิ ผู้ปกครองดินแดนสวรรค์ หม่าโจ้ว (媽祖) ราชีนีแห่งสวรรค์ หรือเทพนริ ผู้คุ้มครองท้องทะเล (Gaer, 1963) เทพธิดาหนิ่ว (女媧) มารดาผู้ให้กำเนิดมนุษยชาติจากก้อนดินริมแม่น้ำเหลือง เทพฟูซี (伏羲) เทพบิดาผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทั้งปวงแก่มนุษย์ ผู้สร้างแผนผัง ปากั๋ว (八卦) หรือยันต์แปดทิศของศาสนาเต๋า (Legge, 1891) ตี้จูเอี้ย (地主神位) เทพยดาแห่งผืนดิน ผู้คุ้มครองประจำบ้าน (Gaer, 1963) ฯลฯ

2. ความเชื่อเรื่องชีวิตกับความตายและโลกวิญญาณ ตามวัฒนธรรมจีน

จีนเชื่อว่าจักรวาลประกอบด้วยโลกภูมิ (天下) ที่มนุษย์มีชีวิตอาศัยอยู่ และยมโลก ตี้ยู (地獄) เป็นสถานที่ส่งวิญญาณไปรับการตัดสินและรับโทษหลังความตาย เป็นที่ที่วิญญาณที่ทำบาปต้องชดใช้กรรมก่อนที่จะสามารถไปเกิดใหม่ ส่วนเทพภูมิหรือสรวงสวรรค์ (天) คือภพภูมิที่สถิตของทวยเทพ มีระบบสถาบันการปกครองไม่ต่างจากโลกมนุษย์ โดยมีการแบ่งแยกเป็นลำดับขั้นสูงต่ำตามบารมีหรือความดีที่กระทำ วิญญาณที่ดีสามารถบำเพ็ญเพียรจนกลายเป็นเซียนหรือเทพได้ นอกจากนี้คนจีนเชื่อว่าเมื่อมนุษย์ตายจากโลกภูมิไปแล้วจิตวิญญาณจะยังคงอยู่เป็นพลังงานที่สามารถสร้างผลกระทบต่อความเป็นไปกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ หากได้รับการเคารพบูชาที่ดีวิญญาณนั้นก็จะช่วยเหลือคุ้มครอง หรืออำนวยความสะดวกให้กับมนุษย์ได้ แต่หากวิญญาณนั้น

ถูกละเลยไม่ได้รับการเคารพบูชาที่ถูกต้องจะกลายเป็นภูตผีไม่มีที่ไป อาจทำให้เกิดความหวาดหวั่นกลายเป็นผีร้ายก่ออันตรายหรือโชคร้ายกับมนุษย์ จากหลักฐานการขุดค้นพบสุสานโบราณจากช่วงราชวงศ์ซาง (商朝) 1750–1027 ปีก่อนคริสตกาล เป็นหลักฐานเกี่ยวกับประเพณีการเคารพบูชาผู้ตายหรือบรรพบุรุษที่เก่าแก่ที่สุด ต่อมาช่วงราชวงศ์โจว (周朝) 1027–221 ปีก่อนคริสตกาล ค้นพบป้ายชื่อ-แท่นหลุมศพผู้ตาย เพื่อให้วิญญาณได้กลับไปรวมกับบรรพบุรุษและวงศ์ตระกูลในภพภูมิ อันเป็นแนวคิดประเพณี ที่ส่งเสริมการกตัญญูสร้างความผูกพันต่อเนื่องกับผู้ตายและคนรุ่นหลัง ความตายซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้รอดชีวิตและลูกหลาน เชื่อกันว่าบรรพบุรุษมีบทบาทสำคัญในความมั่งคั่ง สุขภาพและความสำเร็จ หากขาดการเคารพบูชาบรรพบุรุษ อาจไม่พอใจจนนำความโชคร้ายมาสู่ครอบครัวและส่วนรวมตระกูลครอบครัว ตามความเชื่อศาสนาเต๋า (Hsu, O'Connor et al. 2009)

3. ศาสนาเต๋า เป็นศาสนาที่มีความเก่าแก่ที่สุดและมีต้นกำเนิดในจีนที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อวัฒนธรรมและปรัชญาจีน คำว่าเต๋า หมายถึง วิถีเส้นทาง แบบแผน และสาระดั่งของสรรพชีวิต เป็นแนวคิดในการใช้ชีวิตเรียบง่ายกลมกลืนกับธรรมชาติ มีหลักจริยธรรมสามประการ คือ ความเมตตา ความมั่งคั่ง และความอ่อนน้อมถ่อมตน การปฏิบัติตามหลักการเหล่านี้จะนำไปสู่ชีวิตที่สมดุลและเป็นสุข เต๋ามีรากฐานมาจากปรัชญาจีนโบราณมีความเชื่อในวิญญาณธรรมชาติ การบูชาเทพเจ้าผสมผสานกับความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาตามระบบหยินหยาง มีคัมภีร์อี้จิงเป็นต้นทางเป็นคัมภีร์โบราณที่ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทุกสิ่งในจักรวาลล้วนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและต้องปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น เช่นเดียวกับหยิน-หยาง สองพลังที่ตรงข้ามกันแต่ยังเสริมสร้างกันและกันในจักรวาล เป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสมดุลของธรรมชาติและธาตุทั้งห้า หวู่ลิ่ง (五行) ดังปรากฏในแผนภูมิแปดทิศอันเป็นสัญลักษณ์ที่นำไปสู่โหราศาสตร์และการแพทย์แผนโบราณ ในช่วงราชวงศ์ฮั่น ศาสนาเต๋าเริ่มมีการพัฒนาระบบศาสนาที่มีพิธีกรรมการบูชาเทพเจ้าและวิญญาณธรรมชาติเป็นส่วนสำคัญของการปฏิบัติทำให้เกิดศาลเจ้าและนักบวชเต๋ามากมาย ในช่วงราชวงศ์ถัง และราชวงศ์ซ่ง ศาสนาเต๋าและศาสนาพุทธมีการผสมผสานกันอย่างลึกซึ้ง มีการแลกเปลี่ยนความคิดและการปฏิบัติทางศาสนา ทำให้ศาสนาพุทธแบบจีนมีการทำสมาธิและการฝึกฝนร่างกายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติทางจิตวิญญาณในศาสนาเต๋า การทำสมาธิช่วยเสริมสร้างสมาธิและความสงบในจิตใจศาสนาเต๋าแพร่กระจายไปทั่วประเทศจีน การแพร่กระจายนี้ส่งผลให้ศาสนาเต๋ามีการปฏิบัติและพิธีกรรมที่หลากหลาย พัฒนาขึ้นมาเป็นลัทธิย่อยอีกมากมาย นอกจากนี้เต๋ายังแพร่กระจายไปยังประเทศอื่น ๆ เช่น ญี่ปุ่น

เกาหลี และเวียดนาม โดยผ่านทาง การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและการอพยพของชาวจีนตลอดประวัติศาสตร์ (Legge, 1882)

4. ปรัชญาขงจื๊อ เน้นการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเจริญรุ่งเรืองผ่านหลักคุณธรรม เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความกลมกลืนของสังคม การปกครองที่ดี และการพัฒนาตนเอง (Legge, 1878) ขงจื๊อเกิดในแคว้นหลู่ (ปัจจุบันคือมณฑลซานตง) ในครอบครัวที่สืบเชื้อสายมาจากราชตระกูล แม้จะเกิดมาในครอบครัวยากจน แต่ขงจื๊อได้รับการศึกษาที่ดีและแสดงความใฝ่เรียนตั้งแต่เยาว์วัย เชื่อว่าการศึกษาและการไตร่ตรองในตนเองนำไปสู่คุณธรรม (สถาอานันท์, 2556) ขงจื๊อเคยรับราชการในรัฐหลู่และเห็นความไม่ยุติธรรมในระบบราชการ ทำให้เขาพยายามแก้ไขความเหลวไหลของแผ่นดิน ด้วยการเดินทางไปแคว้นต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงระบบจากภายใน แต่แนวคิดของเขาที่แปลกแยกและบุคลิกที่เฉียบขาด ทำให้ไม่เป็นที่ชื่นชอบของชนชั้นปกครอง จึงต้องลาออกจากหลายตำแหน่ง ในที่สุดขงจื๊อกลับแคว้นหลู่ ศึกษาและรวบรวมคัมภีร์ต่าง ๆ รวมถึงอุทิศตนให้กับการสอนจนมีลูกศิษย์มากมาย จนถึงแก่กรรมในวัย 73 ปี (Gaer, 1963) ลูกศิษย์ของขงจื๊อได้รวบรวมคำสอนเป็นคัมภีร์หลุนอวี่ (論語) และเผยแพร่หลักจริยธรรมของขงจื๊อ (สถาอานันท์, 2556) ปรัชญาขงจื๊อได้รับการเปลี่ยนแปลงและตีความใหม่ในแต่ละยุค เช่น ถูกต่อต้านในยุคจักรพรรดิฉินซีฮ่องเต้ และฟื้นฟูในยุคราชวงศ์ฮั่นและราชวงศ์ซ่ง ซึ่งปรัชญาขงจื๊อกลายเป็นปรัชญาหลักของรัฐ และส่งผลต่อชีวิตสังคมจีนในทุกด้าน หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อเหมาเจ๋อตงขึ้นมาเป็นผู้นำ ปรัชญาขงจื๊อถูกวิพากษ์วิจารณ์และกวาดล้าง แต่ในยุคใหม่มีการรื้อฟื้นปรัชญาขงจื๊อในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม และนำมาประยุกต์ใช้กับโลกปัจจุบัน ทำให้ปรัชญาขงจื๊อยังคงมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมจีนและเอเชีย (ลิกซโกศล, 2557)

5. ศาสนาพุทธมหายาน เป็นหนึ่งในสามศาสนาใหญ่ในจีน มีความสำคัญเทียบเท่าศาสนาเต๋าและขงจื๊อ ศาสนานี้ถูกปรับให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมจีน และได้รับความนิยมในหมู่ชนชั้นปกครองตั้งแต่ปลายราชวงศ์ฮั่น โดยเริ่มจากการสร้างวัดม้าขาว ซึ่งเป็นวัดพุทธแห่งแรกในจีน (Chen, 1964) ม่อจื๊อ ปราชญ์จีน สนับสนุนพุทธศาสนาเนื่องจากเห็นว่ามีหลักธรรมที่ลึกซึ้งและพระสงฆ์มีความประพฤติบริสุทธิ์ (คำวัง, 2562) พุทธศาสนาพุทธมหายานได้รับความนิยมในยุคสามก๊กและเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในราชวงศ์ถัง กลายเป็นศาสนาประจำชาติ มีการสร้างวัดและแปลคัมภีร์พุทธมหายาน พระถังซำจั๋งได้เดินทางไปอินเดียเพื่อแปลพระสูตรและเขียนบันทึกการเดินทางที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (ลิกซโกศล, 2552) พุทธศาสนาในจีนต้องผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ถูกกดดันจากผู้ปกครองที่เลื่อมใสในศาสนาเต๋า จนถึงขั้นภิกษุและภิกษุณี

ถูกบังคับให้ลาสิกขา คัมภีร์ถูกเผา และวัดถูกยุบ แต่ก็ได้รับการฟื้นฟูและปรับตัวเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมจีน มีการเผยแพร่ไปยังประเทศอื่น เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี และเวียดนาม ผ่านการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและการอพยพของชาวจีน (Chen, 1964)

6. จาริต ประเพณี และพิธีกรรม เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนาน มีความแตกต่างกันตามยุคและถิ่น จาริตหมายถึงกฎเกณฑ์และข้อบังคับที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม เช่น มารยาทและศีลธรรม ประเพณีเป็นการปฏิบัติที่มีแบบแผน แสดงถึงความเชื่อและค่านิยมของสังคม เช่น การเฉลิมฉลองหรือรำลึก พิธีกรรมเป็นชุดการกระทำที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ศาสนา หรือเวทมนตร์คาถา เช่น การขอพรหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในวัฒนธรรมจีน จาริตและประเพณีถูกรวบรวมไว้ในคัมภีร์หลี่จี้ (禮記) ซึ่งเป็นคัมภีร์ขงจื๊อเล่มแรก พิธีกรรมสะท้อนจาริตและประเพณีออกมาอย่างเป็นรูปธรรม มักมีลำดับขั้นตอนตายตัว ผู้เข้าร่วมต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด สะท้อนค่านิยมและความเชื่อของสังคม สถานที่จัดพิธีกรรมมักมีความหมายพิเศษ เช่น วัดหรือศาลเจ้า และภาษาที่ใช้ในพิธีกรรมมักเป็นภาษาทางการหรือโบราณ สะท้อนถึงความเคารพต่อพิธีกรรม วันเวลาฤกษ์ยามของจีนยึดตามปฏิทินจันทรคติ ซึ่งมี 12 เดือน แต่ละเดือนมี 29 หรือ 30 วัน ปีจันทรคติมี 354 หรือ 355 วัน พิธีกรรมจีนแบ่งออกเป็นประเพณีตามวงจรชีวิตและประเพณีตามเทศกาลประจำปี (Legge, 1885) โดยประเพณีตามวงจรชีวิต อันเกี่ยวพันกับการรับรู้ถึงช่วงเวลาและการเติบโตของตัวบุคคลให้เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงและวัฏจักรของชีวิต ได้แก่ พิธีรับขวัญทารก พิธีบรรลุนิติภาวะ (อายุ 15) พิธีแต่งงาน พิธีแยกตัว และพิธีงเด็ก (งานศพ) ส่วนประเพณีตามเทศกาลประจำปี เป็นการระบุเวลาให้ผู้คนได้รับรู้โดยทั่วกันเกี่ยวกับการผันแปรของฤดูกาลและรอบปี เหล่านี้ได้แผ่ถึงปรัชญาของความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงของจักรวาล เช่น เทศกาลตรุษจีน เทศกาลเซ่งเม้ง เทศกาลบ๊ะจ่าง เทศกาลสารทจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลกินเจ เป็นต้น

รูปแบบและส่วนประกอบของพิธีกรรม สะท้อนถึงจาริตประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของสังคม โดยมีกิจกรรมที่เป็นแบบแผนและมีลำดับขั้นตอน ร่วมกับสัญลักษณ์และเรื่องราวตามความเชื่อลัทธิและศาสนา พิธีกรรมสามารถปฏิบัติได้ทั้งในรูปแบบบุคคลและกลุ่ม เช่น เซ่นไหว้ การถือศีล หรือการกินเจ การปฏิบัติพิธีกรรมจีน โดยรวมจะประกอบไปด้วย แท่นบูชาเทพเจ้าและบรรพบุรุษ เครื่องเซ่นไหว้ อันมีการจัดลำดับ สัญลักษณ์มงคลต่าง ๆ

ภาพ 1

แท่นบูชาที่กึ่ง เทพสูงสุดแห่งสวรรค์ จะถูกติดตั้งไว้ด้านหน้าของบ้านในตำแหน่งที่สูง

หมายเหตุ. ที่มา : The Cloud

ภาพ 2

แท่นตั้งจูเอี๊ยะ เทพแห่งพื้นดิน ผู้พิทักษ์ประจำบ้าน จะถูกตั้งกับพื้นในโถงห้องกลางของบ้านและต้องมีการเปิดไฟไว้ตลอดเวลา

หมายเหตุ. ที่มา : วารสารสารคดี

ภาพ 3

ภาพ แท่นบูชาบรรพบุรุษประจำบ้าน

หมายเหตุ. ที่มา : วารสารศิลปวัฒนธรรม / ไทยรัฐทีวี

ส่วนประกอบพิธีกรรมในเทศกาลต่าง ๆ นั้น สิ่งที่ขาดไปไม่ได้เลยคือ เครื่องเซ่นไหว้ที่ประกอบไปด้วย อาหารคาวหวาน เครื่องดื่ม รวมทั้งเครื่องกระตาศเช่นไหว้ต่าง ๆ บรรจุไว้ซึ่งความเชื่อ ความหมายและสัญลักษณ์มงคลเอาไว้ อันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประกอบพิธีกรรม มีรูปแบบ และลวดลายประดิษฐ์ประดอยอย่างสวยงาม โดยเครื่องกระตาศ จะถูกเผาบริเวณพื้นที่เปิดโล่ง ในพิธีเพื่อเป็นการแสดง ความเคารพบูชาเทพเจ้าและแสดงความกตัญญูทดแทนคุณต่อบรรพบุรุษ ผู้ล่วงลับตามคติความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน

"ซุดซาแซ" หมายถึง ซุดของไหว้ที่เป็นเนื้อสัตว์ 3 อย่าง
"ซุดโหวงแซ" ซุดของไหว้ที่เป็นเนื้อสัตว์ 5 อย่าง
 โดยหลักจะเป็น สัตว์ปีก สัตว์บก สัตว์น้ำ

- หมู หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ มาจากลักษณะอ้วนท้วนของหมู นิยมไหว้เป็นหัวหมูหรือเนื้อหมูสามชั้น

- เป็ด หมายถึง ความมีครบความมั่งคั่ง ซึ่งมาจากความสามารถของเป็ดที่ทำได้หลายอย่าง เวลาไหว้ จะไหว้ทั้งตัวเช่นเดียวกับไก่

- ไก่ หมายถึง ความขยันขันแข็ง ไก่จะขยันทุกวันในเวลาเช้า สะท้อนถึงความขยัน ความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ของตัวเอง และไก่ยังมี "หงอนไก่" ที่คล้ายกับหมวกขุนนางอีกด้วย

- ปลา หมายถึง เหลือกินเหลือใช้ อย่างอุดมสมบูรณ์ มาจากคำว่า ปลา (魚) ในภาษาจีนกลาง ฟ้องเสียงกับคำว่า เหลือ (剩) จึงเชื่อกันว่า จะทำให้มีเหลือกินเหลือใช้ไม่มีอด

- หมักแห้ง หมายถึง วิชาความรู้ เพราะสมัยก่อนบัณฑิตต้องใช้หมักในการเขียนหนังสือ และหนดหมักที่มีหลายเส้น หมายถึง การมีบริวาร จะทำให้มีคนมาช่วยงานมาก

ผลไม้มงคล

- ส้มสีทอง หมายถึง ความสวัสดิ์ดีมางมงคล

- แอปเปิ้ล หมายถึง สงบสุขสันติภาพ

- องุ่น หมายถึง ความเพิ่มพูนความเจริญก้าวหน้า

-กล้วย หมายถึง กวักโชคลากเข้ามา และขอให้ลูกหลานเติบโตมางเมือง

- สาลี่ หมายถึง โชคลาภมางถึง (ควรระวังไม่ให้มีนิยมนไหว้บรรพบุรุษและวิญญาณไร้ญาติ)

- สับปะรด คำจีนเรียกว่า "อั่งไล้" แปลว่า มีโชคมาหา

ขนมและของหวาน

- จันอับ หรือ ขนมแห้ง 5 อย่าง ได้แก่ ถั่วเคลือบ ถั่วตัด งาตัด ข้าวพอง และฟักเชื่อม ภาพรวม หมายถึง ความหวานที่เพิ่มพูน ความเจริญงอกงาม มีความสุขตลอดปีตลอดไป

- ขนมถ้วยฟู หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง เฟื่องฟู

- ขนมเซ่ง และ ขนมเทียน หมายถึง ความราบรื่นในชีวิต ความหวานชื่นในชีวิตที่สมบูรณ์แบบ

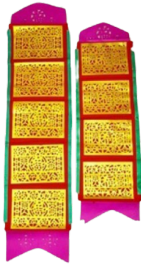

- ขนมไหว้พระจันทร์ หมายถึงพระจันทร์เต็มดวงเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองและการกลับมาพบกันของครอบครัว ในเทศกาลนี้ ครอบครัวจะรับประทานขนมไหว้พระจันทร์ร่วมกัน

ชุดกระดาษไหว้เทพเจ้า

- กิมจิ้งเต้า เรียกว่าง่าย ๆ ว่า ถังเงินถังทอง รูปร่างเหมือนถังกลมๆ มีกระดาษเงิน กระดาษทองหุ้ม และมีลายอักษรจีน ใช้สำหรับไหว้เจ้าที่ ไหว้เทพดาฟ้าดิน

- เทียงเถ่าจี หรือ จีจู้ เป็นกระดาษเงินกระดาษทองชิ้นใหญ่ มีกระดาษแดงตัดเป็นลายตัวหนังสือว่า “ผ่องอัน” เป็นคำอวยพร แปลว่า โชคดี ใช้สำหรับไหว้เจ้าที่ ไหว้เทพดาฟ้าดิน และองค์เทพเจ้าต่างๆทุกพระองค์ ปกติจะไหว้คู่กับกิมจิ้งเต้า

- กิมฮวย เป็นการไหว้เพื่อขอพรจากเทพทุกพระองค์ในเรื่องสุขภาพร่ำรวยศักดิ์จะไหว้คู่กับอั่งตัง ถือว่าเป็นการไหว้เจ้าที่จี๋เอี้ย ส่วนมากการไหว้ด้วยกิมฮวยจะมีการปักบนส้ม และถวายแต่องค์เจ้า เพื่อถือเป็นการอัญเชิญ

- ตัวกิม เป็นกระดาษเงินกระดาษทองขอบส้ม พับเป็นเคียวเท่าซี่ และมีกระดาษแดงแปะตรงกลาง ใช้ไหว้เจ้าที่ ขอเรื่องความสุข การงานเจริญรุ่งเรืองที่ญาติสนิท

ชุดกระดาษไหว้เจ้าที่

- ตัวกิม เป็นกระดาษเงินกระดาษทองขอบส้ม พับเป็นเคียวเท่าซี่ และมีกระดาษแดงแปะตรงกลาง ใช้ไหว้เจ้าที่ ขอเรื่องความสุข การงานเจริญรุ่งเรืองที่ญาติสนิท

- กิมจั่ว หรือ กิมจิ้งจั่ว หมายถึงกระดาษเงินกระดาษทองเลาะจะไหว้จะทำเป็นชุดก่อนไหว้ลูกหลานต้องนำมาพับเป็นรูปดอกไม้ ใช้ไหว้ได้ทุกอย่าง

ชุดกระดาษไหว้บรรพบุรุษและวิญญาณ

- กิมเตี่ยว กิมเตี่ยน คือทองแท่งที่ทำจากกระดาษ หรือเป็นทองแท่งจำลอง ใช้ไหว้บรรพบุรุษ ไหว้คนตาย เสมือนว่าเป็นการเผาทรัพย์สินสมบัติตามไปให้บรรพบุรุษ

- ค้อซี เป็นกระดาษทอง ซึ่งก่อนจะไหว้จะนำมาพับเป็นรูปรูปร่างก่อน เช่น พับเป็นเรือ เรียกว่า “เคียวเท่าซี่” เชื่อกันว่าการพับเรือ จะได้มูลค่าสูงกว่าการพับอย่างอื่น ใช้ไหว้ได้ทุกอย่าง รวมทั้งไหว้คนตาย โดยเฉพาะพิธีทำศพเด็ก ลูกหลานต้องพับค้อซี ให้มากที่สุด

- อ่วงแซวี่ เป็นกระดาษสีเหลือง อักษรจีนสีแดง ใช้ไหว้บรรพบุรุษ เพื่อให้ท่านอยู่สุขสบายในภพภูมิ ใช้เผาเป็นใบเบิกทางไปสู่สวรรค์สำหรับผู้ตาย

- อิมกังจู้ยี่ คือแบ่งกงเต็กนั่นเอง ปัจจุบันก็มีทั้งแบบคี่ ทั้งเหรียญ แต่ก็ยังมีออกมาในรูปแบบสมารถไหว้กระดาษ กระดาษต่างคี่ เสื้อผ้า ของใช้ที่ทำจากกระดาษ เสมือนเป็นการจำลองสิ่งของเครื่องใช้ เพื่อไหว้และเผาไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วได้ใช้บนสวรรค์

ภาพ 5

เครื่องกระดาศเช่นไขว้ยุคใหม่สำหรับเผาให้บรรพบุรุษในชุมชนชาวจีนประเทศสิงคโปร์

หมายเหตุ. ที่มา : <https://thesmartlocal.com/>

ภาพ 6

ภาพ จากภาพยนตร์ Hell Bank Presents: Running Ghost (2020) กำกับโดย Mark Lee ผู้กำกับชาวสิงคโปร์ แสดงฉากตัวละครนางเอกซื้อเครื่องเช่นไขว้เผาให้กับพระเอกที่เป็นผีในวันสารทจีน เกิดบทสนทนาเกี่ยวกับความเชื่อของคนรุ่นใหม่ต่อประเพณี

หมายเหตุ. ที่มา : ผู้วิจัย (ถ่ายภาพหน้าจอรับชม)

เครื่องเซ่นไหว้เงินเป็นการผสมผสานศิลปะและประเพณีเข้าด้วยกัน ตัวอย่างเช่น ขนมหั้วพระจันทร์ที่มีลวดลายสวยงามและละเอียดอ่อน หรือ การเครื่องกระดาชที่มีรูปแบบเฉพาะสำหรับพิธีกรรมต่าง ๆ ศิลปะเหล่านี้ไม่เพียงแสดงถึงทักษะและความคิดสร้างสรรค์ แต่ยังเป็นการสืบสานและถ่ายทอดศิลปะและวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น สีและรูปร่างของเครื่องเซ่นไหว้มีความสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ สีที่เข้มมักจะมีความหมายเชิงบวก เช่น สีแดงที่สื่อถึงความโชคดี สีเหลืองที่สื่อถึงความมั่งคั่ง และสีเขียวที่สื่อถึงความเป็นธรรมชาติและความสงบสุข รูปร่างของขนมและอาหารก็มักมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ แม้จะมีการยึดถือประเพณีแบบดั้งเดิม แต่เครื่องเซ่นไหว้เงินยังสามารถปรับตัวตามสมัย เช่น การใช้วัตถุดิบที่ทันสมัยหรือการจัดเตรียมที่สะดวกขึ้น แต่ยังคงรักษาความหมายและสัญลักษณ์ดั้งเดิมไว้ เช่น ขนมหั้วพระจันทร์ยุคใหม่มีการผสมผสานวัตถุดิบที่มีความเป็นขนมตะวันตกมากขึ้น ตามความนิยมของผู้คนอย่างไส้ชาเขียวแมคาเดเมีย ไส้คัสตาร์ดลาวา ความสร้างสรรค์ของเครื่องเซ่นไหว้เงินอยู่ที่การออกแบบที่ประณีต คงความหมายเชิงสัญลักษณ์ การใช้วัสดุธรรมชาติ การผสมผสานศิลปะและประเพณี การใช้สีและรูปร่าง การปรับตัวตามสมัย ใช้เทคนิคที่หลากหลาย เช่น เครื่องเซ่นไหว้ยุคใหม่ที่มีการเลียนแบบของใช้ในยุคปัจจุบัน อย่างเครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องสำอาง เสื้อผ้าแบรนด์เนม อุปกรณ์สื่อสารสมาร์ทโฟน ฯลฯ เครื่องเซ่นไหว้เงินไม่เพียงแสดงถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษและเทพเจ้า แต่ยังสะท้อนถึงวัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์อีกด้วย

หลังจากวิกฤตโรคระบาดโควิดที่กระจายไปทั่วโลก ทำให้เกิดกิจกรรมเช่นไหว้ตามพิธีกรรมทางออนไลน์ นอกเหนือจากเครื่องเซ่นทางกายภาพ สื่อดิจิทัลต่าง ๆ ก็มีการออกแบบเว็บไซต์และแอปพลิเคชันขึ้นเพื่อตอบสนองการปฏิบัติพิธีกรรม แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นกิจกรรมทางเดียวที่ผู้ปฏิบัติพิธีกรรมจำทำแบบสำเร็จรูปภายในแอปพลิเคชันโดยไม่ได้มีการเชื่อมโยงกับโลกภายนอก ดังอ้างอิงจากบทความวิจัย “Digitizing death: commodification of joss paper on Chinese online cemetery” โดย Yizhou Xu ที่วิพากษ์พิธีกรรมเซ่นไหว้ออนไลน์ในเว็บไซต์สุสานนั้นเป็นเพียงพื้นที่จำลองเป็นการประกอบพิธีกรรมอันขาดมนต์คลัง ไร้ซึ่งจิตวิญญาณ ไม่เชื่อมโยงกับสังคม การให้ความเคารพต่อดวงวิญญาณเช่นนี้จึงกลายเป็นเพียงแค่สินค้าทางดิจิทัลเท่านั้น (Xu, 2022) ซึ่งการออกแบบสื่อดิจิทัลสำหรับพิธีกรรมตามประเพณีจีนยังคงต้องมีการศึกษาด้านการออกแบบส่วนต่อประสานผู้ใช้และการออกแบบประสบการณ์ผู้ใช้ให้มีความสอดคล้องกับผู้คนและรักษาคติวิญญาณของประเพณีให้ได้จึงจะสามารถตอบสนองการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมนี้ต่อไปได้

ภาพ 7

ภาพ เครื่องกระดาศเช่นไหว้ดิจิทัลจากเว็บไซต์ 00tang.com

หมายเหตุ. ที่มา : บทความ “Digitizing death: commodification of joss paper on Chinese online cemetery” โดย Yizhou Xu

❖ ความเปลี่ยนแปลงในสังคมจีนและการอพยพย้ายถิ่นครั้งใหญ่

จีนปกครองด้วยระบบราชวงศ์จนถึงรัชสมัยของจักรพรรดิบู๊ยแห่งราชวงศ์ซิง การปฏิรูปทางการเมืองและเศรษฐกิจล้มเหลว สงครามฝิ่น (ค.ศ.1839-1842, 1856-1860) บังคับให้จีนเปิดประเทศและสูญเสียอธิปไตยบางส่วน จลาจล นักรบมวย (1899-1901) ถูกปราบปรามอย่างหนัก นำไปสู่ปฏิวัติซินไฮ่ในปี 1912 และการก่อตั้งสาธารณรัฐจีน ภายหลังราชวงศ์ชิงล่มสลาย ประเทศเผชิญกับ ยุคขุนศึกที่ไร้เสถียรภาพ ในปี 1920 พรรคคอมมิวนิสต์จีนก่อตั้งขึ้นและเกิด สงครามกลางเมืองจีนในปี 1927-1949 ขบวนการนักศึกษาเรียกร้องปฏิรูป การเมืองและสังคมจากความคับข้องใจในสนธิสัญญาแวร์ซาย เกิดการรุกราน ของญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่สอง จนพรรคคอมมิวนิสต์และพรรคก๊กมินตั๋ง ร่วมมือกันต่อต้าน หลังสงคราม พรรคคอมมิวนิสต์ชนะสงครามกลางเมือง และก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี 1949 จีนเผชิญการเปลี่ยนแปลงใหญ่ ทั้งภายในและภายนอก ชาวจีนบอบช้ำจากนโยบายเข้มงวดของพรรคคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะการปฏิวัติวัฒนธรรมจีน การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมหยุดชะงัก ข้ำร้ายยังเกิดภัยพิบัติภาวะแห้งแล้งในหลายพื้นที่เกษตรกรมรณเสียชีวิตมาก ผู้คนอดอยาก หนีตายอพยพจากแผ่นดินจีนอย่างโกลาหล

ภาพ 8

ภาพ เหมาเจ๋อตงและคณะเยาวชนเรดการ์ด น้อมน่านโยบายปฏิวัติวัฒนธรรม

หมายเหตุ. ที่มา : Voice TV

การสืบทอดวัฒนธรรมจีนในสังคมไทย

การอพยพย้ายถิ่นของชาวจีนโพ้นทะเลเริ่มมาตั้งแต่สมัยโบราณ ต่อมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 15 การอพยพของชาวจีนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังจากมีการเปิดเสรีทางการค้า ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนจากมณฑลทางใต้ จนกระทั่งเมื่อจีนแผ่นดินใหญ่เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมประชาชนชาวจีนจำนวนมากได้รับผลกระทบเกือบทั่วทั้งประเทศทำให้เกิดการหลั่งไหลของชาวจีนอพยพเข้าสู่สยามอย่างท่วมท้นในช่วงศตวรรษที่ 18-19 โดยส่วนใหญ่ชาวจีนที่อพยพมาในยุคนี้ไม่ได้คิดจะตั้งหลักปักฐานอย่างถาวร เพียงแค่หลีกเลี่ยงภัยสงครามจากแผ่นดินแม่และเพียรทำงานส่งเงินกลับแผ่นดินเกิดหวังว่าสักวันจะได้กลับไป แต่เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์สามารถเอาชนะพรรคก๊กมินตั๋งและประกาศตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้น ชาวจีนและลูกจีนที่เกิดในไทยทั้งหลายก็แทบหมดโอกาสที่จะกลับไป (Skinner, 1986)

การกลืนกลายความเป็นคนจีนในสังคมไทย ถึงแม้ชาวจีนมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีต่อชาวไทย ชาวจีนในประเทศไทยมักพยายามบูรณาการตัวเองเข้ากับสังคมไทยโดยการเรียนรู้และปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย โดยการเรียนรู้ภาษาไทยและเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่น มีการแต่งงานข้ามเชื้อชาติ และการสร้างครอบครัวแบบผสมผสาน แต่กลับต้องเผชิญกับการเลือกปฏิบัติกีดกันทางสังคมและการเหยียดหยามจากคนไทยโดยเฉพาะชนชั้นปกครองย้อนกลับไปสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คนจีนในสยาม

ใช้ช่องว่างจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเป็นคนบังคับในตะวันตกส่งผลให้สยามไม่สามารถบังคับใช้ทั้งกฎหมายและอำนาจในควบคุมคนจีนได้อย่างเต็มที่ ในบริบทนี้จึงทรงมีพระราชบัญญัติเสียตีสี่เหยียนชาวจีน เช่น พวกยิวแห่งบูรพาทิศ ที่สร้างความอับอายและทัศนคติในแง่ลบต่อความเป็นจีน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เห็นแก่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนตนไม่จงรักภักดีต่อประเทศที่อยู่อาศัยเพราะยึดมั่นในความเป็นจีน แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตรัสย้ำไว้ว่าไม่ว่าชนเชื้อชาติใดก็ตาม หากมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินอันเป็นภาพแทนสำคัญของความเป็นชาติไทย ก็ยอมรับพระมหากษัตริย์คุณว่าเป็นคนไทยเข้าสู่ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ควบคุมให้ชาวจีนนั้นได้รู้สึกว่าเป็นประชากรไทยที่เชื่อและยากที่จะทำลายอำนาจชนชั้นนำทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง ต่อมาหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐไทยยังคงตระหนักถึงความจำเป็นในการควบคุมชาวจีนภายใต้รัฐธรรมนูญที่ เมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้เน้นรณรงค์ให้ความสำคัญกับสร้างชาติทาง “วัฒนธรรมไทย” กลายเป็นศูนย์กลางความเป็นไทยแทนที่ “ระบอบกษัตริย์” การขบขันความเป็นไทยที่มีมากขึ้นนี้กลายเป็นการกดทับความเป็นจีนมากยิ่งขึ้นในยุคใด ๆ ต่อมา รัฐบาลไทยต้องเผชิญกับการขยายตัวของกระแสชาตินิยมจีนในไทย ความผันผวนทางการเมืองในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการจัดตั้งองค์กรสนับสนุนทั้งปึกษายและปึกขวา จากพรรคก๊กมินตั๋งและพรรคคอมมิวนิสต์ ภายใต้ความสับสนวุ่นวายของชุมชนชาวจีนในไทยและการเมืองชาตินิยมจีนที่แผ่ขยายเข้ามา จอมพล ป. จึงได้มีมาตรการปลุกระดมกระแสชาตินิยมไทยอย่างหนักและต่อต้านชาวจีนในไทยอย่างเข้มงวด มีการควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนจีน สั่งปิดหนังสือพิมพ์จีนและโรงเรียนจีน ทำให้ในลูกหลานชาวจีนขาดช่วงในการร่ำเรียนภาษาจีน รวมทั้งนโยบาย “กลืนกลายจีนให้เป็นไทย” โดยการบังคับเปลี่ยนแซ่เป็นนามสกุลและการใช้ชื่อไทย

ทางด้านเศรษฐกิจ ชาวจีนอพยพจำนวนมากเป็นแรงงานชายจึงถูกชาวไทยตราหน้าไว้ว่าเป็นผู้ที่มาอยู่อาศัยเท่านั้นแต่กลับมาแย่งคนไทยทำมาหากินกลายเป็นเศรษฐกิจใหม่อย่างน่าหมั่นไส้ จึงไม่แปลกที่การใช้คำว่า ‘เจ๊ก’ ในเชิงดูถูกและเสียตีสี่จะปรากฏขึ้นอย่างสม่ำเสมอในวรรณกรรมร่วมสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อันเป็นการสะท้อนความเป็นจริงของสังคม เช่น ลอดลายมังกร อยู่กับก๋ง จดหมายจากเมืองไทย ล้วนเล่าถึงตัวละครชาวจีนโพ้นทะเล เดินทางมาประเทศไทยเพื่อหาชีวิตที่ดีกว่า พวกเขาต้องเผชิญกับความลำบากและความยากจนในช่วงแรก ๆ ต่อสู้จนสามารถก่อตั้งธุรกิจและประสบความสำเร็จได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับความท้าทายและปัญหาต่าง ๆ ทั้งจากการทำธุรกิจและจากภายในครอบครัวแต่ก็สามารถสร้าง

เนื้อสร้างตัวได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรและความอดทน ซึ่งไม่ต่างไปจากชีวิตจริงความสัมพันธ์ของชุมชนชาวจีนโพ้นทะเล มีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะพ่อค้าและช่างฝีมือ ในภาคธุรกิจชาวจีนเป็นผู้ดำเนินการในภาคการค้าขนาดใหญ่และขนาดเล็ก มีบทบาทสำคัญในตลาดสินค้าเกษตรชาวจีนมีการนำเทคนิคการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ใหม่ ๆ เข้ามาและเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่ในธุรกิจการเกษตร นอกจากนี้ ชาวจีนยังมีบทบาทในการพัฒนาอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น อุตสาหกรรมสิ่งทอ การทำถ่าน และการแปรรูปอาหาร ชาวจีนที่เข้ามาในประเทศไทยนั้นมีหลายชนชั้นหลากหลายกลุ่มภาษา โดยชาวจีนโพ้นทะเลมีความสามัคคีเป็นพวกพ้องมากเพราะถือว่าอยู่ต่างถิ่นต่างที่ จึงรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน และมักจะตั้งรกรากอยู่เป็นชุมชนของตัวเอง บ้างอยู่รวมกันตามกลุ่มภาษา บ้างผูกพันกันด้วยแซ่ตระกูล บ้างแบ่งกลุ่มตามอาชีพ ย่านธุรกิจเพื่อสะดวกแก่การดำรงชีวิต ชาวจีนให้ความสำคัญกับการศึกษาและการเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้พวกเขามีโอกาสและการทำงานที่ดี ใช้ความขยันและความสามารถในการทำงานเพื่อเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม ได้ขยายสถานภาพจากชนชั้นกรรมาชีพขึ้นมาเป็นชนชั้นกลางและชนชั้นสูงทางเศรษฐกิจ อาเสีย และ เจ้าสัวผู้มีชื่อเสียงในประเทศไทยหลายคน (เอกสิทธิ์พงษ์, 2566)

การสืบสานความเชื่อในไทย ชาวจีนในประเทศไทยยังคงรักษาวินัยธรรมและประเพณีดั้งเดิมของตนเอง เช่น การฉลองเทศกาลตรุษจีนและการนับถือศาสนาพุทธแบบจีน ศาลเจ้าจีนในไทย ศาสนสถานที่มีมาพร้อมกับความเชื่อของชาวจีนในยุคแรกนั้น คือ ศาลเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเต๋าและความเชื่อพื้นถิ่น ด้วย เหตุที่วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวจีนแผ่นดินใหญ่นั้นมีความเชื่อในเรื่องศาสนาเต๋า และคำสอนของ ขงจื๊อที่แทรกซึมเข้าสู่ชีวิตความเป็นอยู่ จนได้ผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้ชาวจีน อพยพมีจุดร่วมของการนับถือเทพเจ้าจนก่อเกิดกิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็น กิจกรรมในพิธีทางศาสนา เพราะพวกเขามีความเชื่อร่วมกัน ทำให้พวกเขาร่วมใจกันจัดรูป คุกเข่ากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (นิลสงวนเดชะ, 2561)

สรุปและอภิปรายผล

พิธีกรรมประเพณีจีนเป็นรูปธรรมของการเชื่อมโยงกับสัญลักษณ์ทางความเชื่อ ค่านิยม ปรัชญา ศิลปะวัฒนธรรมที่มีคุณค่า และประวัติศาสตร์ของชนชาติ โดยส่งผ่านบรรทัดฐานที่ใช้ร่วมกันในครอบครัว ชุมชน และสังคม ให้ลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีนตระหนักถึงและยอมรับรากเหง้าและวัฒนธรรมของตนเอง ผ่านการเข้าใจและเชื่อมโยงกับมรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

ของบรรพบุรุษที่อพยพมายังประเทศไทย กระบวนการนี้เป็นการผสมผสานระหว่างการรักษาและปฏิบัติตามวัฒนธรรมจีนกับการปรับตัวเข้ากับสังคมไทยอย่างกลมกลืน พิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ถ่ายทอดความหมายและคุณค่าที่ซับซ้อนสู่ผู้คนจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ยังช่วยถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่จำเป็นผ่านพิธีกรรม การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความผูกพันทางสังคมและเอกลักษณ์ของความเป็นคนจีนไม่ว่าจะอยู่ที่ใดในโลกใบนี้ รวมทั้งกาลเวลาสืบทอดไปทีละชั่วจะมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสื่อดิจิทัลเข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการสืบสานมรดกวัฒนธรรมนี้ให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- เจษฎา นิลสงวนเดช. (2561). ศาลเจ้าจีน : ศรัทธาสถานในสังคมไทย. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 37(1), 47-70.
- ถาวร สิกขโกศล. (2552). ไช้อิว : ยอดนิยายมหัศจรรย์. ศิลปวัฒนธรรม.
- ถาวร สิกขโกศล. (2557). *เทศกาลจีนและการเซ่นไหว้*. มติชน.
- สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. (2566). *เป็นจีนเพราะรู้สึก ประวัติศาสตร์สี่พันหมอนใบที่เพิ่งสร้าง*. มติชน.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2556). *กระแสรายปรัชญาจีน : ข้อโต้แย้งเรื่อง ธรรมชาติ อำนาจ และจารีต*. สยามปริทัศน์.
- Chen, K. (1964). *Buddhism in China : A Historical Survey*. Princeton University Press.
- Gaer, J. (1963). *What the great religions believe* [ศาสนาทั้งหลายนับถืออะไร]. สยามปริทัศน์.
- Guotu, Z. (2021). *The overseas Chinese: A long history*. The UNESCO Courier. <https://doi.org/10.18356/22202293-2021-4-8>
- Hamilton, M. (2022, December 02). *Pangu*. Mythopedia. <https://mythopedia.com/topics/pangu>
- Hsu, C.-Y., et al. (2009). Understandings of Death and Dying for People of Chinese Origin. *Death studies*, 33(2), 153-174.
- Legge, J. (1878). *The Chinese Classics*.
- Legge, J. (1882). *The Sacred Books of China: The Yi King*. Clarendon Press.
- Legge, J. (1885). *The Sacred Books of China: The Li Ki*.
- Legge, J. (1891). *The Sacred Books of China: The Texts of Taoism*. Clarendon Press.
- Migration, I. O. f. (2020). *World Migration Report*. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf
- Rappaport, R. A. (1999). *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. Cambridge University Press.
- Scott, J. L. (2007). *For Gods, Ghosts, and Ancestors: The Chinese Tradition of Paper Offerings*. Hong Kong University Press.
- Skinner, G. W. (1986). *Chinese society in Thailand: an analytical history* [สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์]. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- West, B. A. (2009). *Encyclopedia of the Peoples of Asia and Oceania*. Facts On File, Inc.
- Xu, Y. (2022). Digitizing death: commodification of joss paper on Chinese online cemetery. *Journal of Cultural Economy*, 15(2), 151-167.